

قاسمی، رضا، ۱۳۵۲ -

کتاب جامع املائی فارسی سال دوم دوره‌ی راهنمایی تحصیلی مطابق با آخرین تغییرات کتاب درسی / نویسنده رضا قاسمی؛ با مقدمه محمدرضا سنگری؛ با نظارت علمی سید بهنام علوی مقدم. - قم: ابتکار دانش؛ [ناشرین همکار]؛ گنج عرفان؛ یاران قلم؛ قلم مکتون؛ ۱۳۹۰.

ISBN 978-600-111-200-3

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا

۱. فارسی - املا - کتابهای درسی - راهنمای آموزشی (راهنمایی). ۲. فارسی - املا - آزمونها و تمرینها (راهنمایی). ۳. فارسی - املا - پرسشها و پاسخها (راهنمایی). الف. سنگری، محمدرضا، مقدمه نویسی. ب. علوی مقدم، بهنام، ویراستار. ج. عنوان.

۳۷۲/۳۶۰-۷۶۲

LB۳۰۶۰ / ۲۶ / ۲۲

۱۳۹۰

ناشر پروژید سومین دوره جشنواره گام‌اول (ادبیات) و چاپخانه تقدیر دهمین (۱۳۸۸) و شانزدهمین دوره کتاب فصل (۱۳۹۰)

شناسنامه اثر

- عنوان: کتاب جامع املائی فارسی سال دوم دوره‌ی راهنمایی تحصیلی
- مؤلف: رضا قاسمی (مدرس زبان و ادبیات فارسی - عضو انجمن ترویج زبان و ادب فارسی ایران)
- با مقدمه‌ی: دکتر محمدرضا سنگری (عضویت علمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی کتب درسی وزارت آموزش و پرورش)
- نظارت و ویراستاری علمی: دکتر سید بهنام علوی مقدم (عضویت علمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی کتب درسی وزارت آموزش و پرورش)
- ناشر: انتشارات ابتکار دانش
- ناشرین همکار: گنج عرفان، یاران قلم، قلم مکتون
- ناظر چاپ: مسعود حبیب‌اللهی
- حروف چینی و پردازش رایانه‌ای: سمیرا احمدی چم یوسفعلی
- صفحه‌آرایی: فرحناز حیدری
- طراح جلد: عیسی برخورداری ناغانی
- چاپ: طاما
- نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۰
- شمارگان: ۲۰۰۰ جلد
- قیمت: ۳۹۰۰ تومان
- تلفن پخش: ۷۷۴۰۳۸۴ - ۷۷۴۶۵۶۷ - ۷۸۳۶۴۲۰ - ۲۵۱ - همراه: ۹۱۲۷۵۰۷۴۹۴ و ۹۱۲۷۴۹۲۸۰۰
- نشانی ناشر: قم، خیابان صفائیه، کوچه ۲۸، کوی جلالزاده، فرعی اول سمت راست، پلاک ۶۹ تهران، میدان انقلاب، خیابان جمالزاده جنوبی، پلاک ۱۴۴، واحد ۸، تلفن: ۶۶۵۶۵۳۳۹ - ۲۱
- نشانی مؤلف: استان چهارمحال و بختیاری، شهرکرد، خیابان ابوزر، کوچه ۳، پلاک ۳۹
- تلفن: ۲۲۷۲۰۲۴ - ۳۸۱ - ۹۱۲۷۲۲۲۶۲۸ - رایانامه: Ghasemi.reza52@yahoo.com

کلیه‌ی حقوق این اثر محفوظ و متعلق به نویسنده می‌باشد. هیچ شخص حقیقی یا حقوقی حق اقتباس، چاپ و نشر تمامی یا بخشی از این اثر را به هر صورت اعم از فتوکپی، چاپ کتاب، نشریه و جزوه را ندارد و متخلفین تحت پیگرد قانونی قرار خواهند گرفت. استفاده از مطالب کتاب با ذکر منبع بلامانع می‌باشد.

کتاب جامع املائی فارسی

سال دوم دوره‌ی راهنمایی تحصیلی
مطابق با آخرین تغییرات کتاب درسی

نویسنده:

رضا قاسمی

مدرس مراکز استعدادهای درخشان و نمونه شهرکرد
عضو انجمن ترویج زبان و ادب فارسی ایران

با مقدمه:

دکتر محمدرضا سنگری

عضو هیئت علمی سازمان پژوهش و برنامه ریزی کتب درسی وزارت آموزش و پرورش

با نظارت علمی:

دکتر سیدبهنام علوی مقدم

عضو هیئت علمی سازمان پژوهش و برنامه ریزی کتب درسی وزارت آموزش و پرورش

فهرست مطالب

۷	مقدمه نویسنده
۱۲	سپاس نامه
۱۳	دیباجه دکتر محمدرضا سنگری
۱۸	ستایش و بهترین سرآغاز
۲۱	فصل اول: اسلام و انقلاب اسلامی
۲۲	درس اول: انقلاب اسلامی، تولدی دیگر
۲۷	درس دوم: شه مردان
۲۹	درس سوم: چشمان مادر بزرگ
۳۵	شعر خوانی: یاد حسین (ع)
۳۵	حکایت: همدلی و اتحاد
۳۶	فصل دوم: علم و فرهنگ
۳۷	درس چهارم: خردمندی و دریای خرد
۴۰	درس پنجم: آداب و فرهنگ ایرانیان
۴۷	درس ششم: فروغ دانایی
۴۹	روان خوانی: شوق آموختن
۵۱	فصل سوم: زیبایی آفرینش
۵۲	درس هفتم: معرفت کردگار
۵۷	درس هشتم: نگارنده‌ی زیبا و صورتگر ماهر
۶۱	شعر خوانی: امید وصل
۶۱	حکایت: به خدا چه بگویم؟
۶۲	فصل چهارم: شکفتن
۶۳	درس نهم: سرمایه‌ی خوبان
۶۵	درس یازدهم: سفر شکفتن
۷۰	روان خوانی: جوانه و سنگ
۷۱	فصل پنجم: اخلاق و زندگی

درس دوازدهم: پند پدر	۷۲
درس سیزدهم: اخلاق نیکان و اخلاق رایانه ای	۷۵
درس چهاردهم: آزادگی	۸۰
شعر خوانی: رازماندگاری	۸۳
حکایت: نام خوش بو	۸۴
فصل ششم: نام‌ها و یادها	۸۴
درس پانزدهم: نوجوان باهوش، آشپز زاده‌ی وزیر، گریه‌ی امیر	۸۵
درس شانزدهم: قلم سحرآمیز و دونا مه	۹۱
روان خوانی: آقا مهدی	۹۴
فصل هفتم: سرزمین من	۹۶
درس هفدهم: ای وطن	۹۷
درس نوزدهم: مادر	۱۰۰
شعر خوانی: تو ایزدی موز ایران من	۱۰۵
حکایت: درس پایداری	۱۰۵
فصل هشتم: ادبیات جهان	۱۰۶
درس بیستم: پرنده‌ی آزادی و کودکان سنگ	۱۰۷
درس بیست و یکم: راه خوش بختی	۱۱۰
روان خوانی: آن سوی پنجره	۱۱۴
نیایش: الهی	۱۱۵
فصل نهم: آزمون‌های تکمیلی (فعالیت املائی و املائی تقریری)	۱۱۶
مقاله‌ای با عنوان «غلط املائی»	۱۵۷
تجربه‌ی املائی از یک معلم	۱۵۹
شیوه‌نامه‌ی جدید تصحیح املائی فارسی	۱۶۰
جدول آسیب شناسی درس املائی فارسی	۱۶۲
پیشنهادهای املائی ویژه دبیران و دانش آموزان	۱۶۳
مناجات	۱۶۶
فهرست منابع و مآخذ	۱۶۷

مقدمه ی مؤلف:

بسم الله الرحمن الرحيم. عِلْمَ الْقُرْآن. خَلَقَ الْإِنْسَانَ. عِلْمَةُ الْبَيَان^۱

همه ی انسان ها صرف نظر از جنسیت، نژاد، رنگ و دیگر تفاوت های زیست محیطی و مردم شناختی، از یک توانایی ویژه به نام «قوه ی نُطق» یا «قوه ی بیان» برخوردارند. خداوند بزرگ در آیات آغازین سوره ی مبارکه الرَّحْمَن به اعطای این قوه به نوع بشر اشاره فرموده است. انسان ها با دارا بودن این ویژگی، می توانند پس از تولد و وارد شدن به جوامع مختلف، در همان سال های اولیه ی کودکی، اصلی ترین نظام ارتباطی همان جامعه را بیاموزند و با وجود پیچیدگی های موجود در آن نظام، به کار برد و ادراک آن تسلط یابند، این اصلی ترین نظام ارتباطی جوامع انسانی، «زبان» نام دارد.

زبان یک پدیده ی انتزاعی - ذهنی است. هر شخص می تواند از این توانش ذهنی خود استفاده کند و با حرکت از حالت انتزاع به عالم واقعیت، از زبان خود به صورت «گش گفتماری» (گفتن و شنیدن)، یا به صورت «گش نوشتاری» (نوشتن و خواندن) در امر ارتباط و انتقال یا دریافت پیام سود ببرد.

زبان رمز هویت و شناسنامه ی فرهنگی و مهم ترین عامل اتحاد و اعتبار هر ملت است و اگر زبانی بخواهد به حیات خود ادامه دهد، باید بتواند به نیازهای جامعه ی زبانی

خود پاسخ دهد. به همین دلیل وظیفه‌ی جامعه‌ی زبانی، آشنایی با اصول و هنجارهای زبان و پاسداری و ترویج آن است.

خط از مجموعه‌ی نشانه‌های قراردادی به نام حروف الفبا تشکیل و غالباً هر حرف برای بیان یک واج وضع شده است، اما در اغلب زبان‌ها به دلیل تغییر و تحول آن، به ویژه سرعت تحول گفتار بر نوشتار و مسئله‌ی وام‌گیری زبان‌ها از یکدیگر، گاه یک نشانه بر چند واج و یا برعکس چند نشانه بر یک واج دلالت دارد.

شیوه‌ی املائی فارسی از ابتدای کتابت تا امروز و با حروف الفبای کنونی، تابع الگویی معیار نبوده است و کاتبان و ناسخان و دبیران براساس قواعد و اصول تعریف شده‌ی خاصی به کتابت پرداخته‌اند و شاید حساسیت جامعه‌ی امروز در الزام به یک شیوه‌ی خاص نوشتاری وجود نداشته است. طبیعت خط فارسی و قواعد حاکم بر نوشتار آن، اتفاق نظر بر شیوه‌ی نوشتاری واحد را تقریباً محال و غیرممکن کرده است. نگاهی به نسخ خطی و چاپی از گذشته تاکنون مؤید این امر است. در یک دوره‌ی خاص نیز کاتبان بر شیوه‌ای یکسان اتفاق نظر نداشته‌اند و حتی در جدانویسی و پیوسته‌نویسی پاره‌ای کلمات نیز مقید به یک‌دستی نبوده‌اند و تا حدی املائی کلمات تابع ذوق و سلیقه‌ی شخصی کاتبان بوده است.^۱

املا (املاء) در اصل، یک واژه‌ی عربی است که سه حرف اصلی آن (م، ل، و) می‌باشد و در باب افعال، به صورت املاء خوانده می‌شود. در فارسی ما مجاز هستیم همزه‌ی آخر را حذف کرده، آن را به صورت «املا» بخوانیم و بنویسیم. در برخی از لغت‌نامه‌ها یا فرهنگ‌های فارسی، واژه‌های املا به روش‌های زیر معنا شده است:

املا (emla) [۱] (ع مص م) پُر کردن^۲. صورت نوشتاری واژه‌های یک زبان به کمک نشانه‌های خطی. نوشتن مطلبی که معلم (معمولاً برای امتحان) بیان می‌کند و شاگرد آن را می‌نویسد^۳ درست‌نویسی، دیکته، نوشتن ترکیب حروف به درستی و مطابق قاعده.^۴

۱- نیکویخت، ناصر مبانی درست‌نویسی، صفحات ۱۲۹ و ۱۳۰

۲- دهخدا، علی اکبر، لغت‌نامه، جلد دوم، ذیل کلمه، صفحه ۲۸۸۶

۳- اتوری، حسن، فرهنگ بزرگ سخن، جلد اول، صفحه ۵۶۹، نیز: شکری، گیتی، فرهنگ دبستانی، صفحه ۹۳

۴- اتصاف پور، غلامرضا، فرهنگ فارسی، صفحه ۷۱، نیز:

معین، محمّد، فرهنگ معین، جلد اول، صفحات ۳۵۲ و ۳۵۴

سیّاح، ع، فرهنگ جامع فارسی به فارسی، صفحه ۸۱

املا رسم الخط و قاعده‌ی نوشتن حروف به تلقین کسی^۱ به طور کلی املا از نظر لغوی به معنای «طولانی کردن امری، برخوردار کردن از چیزی، مهلت دادن و به تأخیر افکندن، پُر کردن، برگرداندن و ترجمان امری، تلقین کردن و از نظر اصلاحی، املا یک مهارت زبانی است که براساس نمادها و نشانه‌های خط و قواعد دستور زبان کار انتقال زبان گفتاری را به زبان نوشتاری به عهده دارد.»^۲

ارزش‌یابی درس املا در دوره‌ی راهنمایی تحصیلی، به دو روش املاي تفریری و فعالیت املاي انجام می‌گیرد. در کتاب حاضر به هر دو جنبه توجه شایان شده است.

■ املاي تفریری به پرورش حافظه، تقویت قدرت ذهن در تداعی شکل صحیح واژه‌ها، افزایش دقت و سرعت در نوشتن، مانوس شدن ذهن با معانی واژه‌ها، ظرافت و زیبایی در خط و ... کمک می‌کند. به عبارت دیگر املاي تفریری سبب می‌شود که به تدریج گنجینه‌ای از واژه‌های کارآمد که در زندگی به آن نیاز است، در ذهن دانش‌آموز ذخیره شود و به این وسیله او را با درک رابطه‌ی معنایی بین واژه‌ها و فهم هم‌نشینی بین قرینه‌های عبارات و جملات در نوشتن شکل صحیح آن‌ها، به ویژه واژه‌های هم‌آوا مانوس نماید، به علاوه در اثر قرائت مکرر واژه‌ها و عبارات از سوی معلم، با روخوانی درست آن‌ها نیز آشنا می‌شود.^۳

■ فعالیت املاي نیز موجب تقویت درس املا و کسب خلاقیت و فعال کردن دانش‌آموزان می‌شود و از آنان انتظار می‌رود همان‌طوری که مهارت خوب گوش کردن، خوب گفتن و خوب خواندن متن‌ها را کسب می‌کنند، مهارت صحیح نوشتن آن‌ها را نیز که هدف اساسی درس املا در این کتاب است، به دست آورند و زبان ملفوظ را با زبان مکتوب مطابق سازند.

کتابی که پیش‌روی خواننده گرامی است حاصل نزدیک به ۱۹ سال سابقه‌ی تدریس مؤلف در رشته‌ی ادبیات فارسی دوره‌ی راهنمایی و متوسطه تحصیلی است که به

۱- داعی الاسلام، سید محمد علی، فرهنگ نظام، جلد اول

۲- محقق نیشابوری، جواد، روش آموزش املا و انشاء، صفحات ۱۳ و ۱۴

۳- شهریار، محمد، رشد آموزش زبان و ادب فارسی، دوره‌ی بیست‌وسوم، تابستان ۸۹، شماره‌ی ۴

منظور تقویت با بهبود و کیفیت بخشی به حوزه ی گفتاری و نوشتاری زبان فارسی و گسترش آن برای دانش آموزان، دبیران، آموزگاران، دانشجویان مراکز تربیت معلّم و والدینی که دوست دارند فرزندشان درست بنویسد در نه فصل به زیور طبع آراسته گردیده است. **هشت فصل اول کتاب** مطابق با عنوان فصل های کتاب درسی، طراحى و در هر فصل به روش زیر مطالب ارائه گردیده است:

ابتدا واژه ها، ترکیبات و متن های مهم و برجسته ی املائی هر درس بیان شده، سپس آزمون فعالیت املائی شامل سوالات متنوع به روش های مختلف طراحى و تنظیم شده که موارد زیر را در بر می گیرد.

• املاى کلمات: یافتن غلط های املائی متن و اصلاح آنها (هرچند آوردن غلط املائی خود عاملی در تشویق و تبلیغ غلط نویسی است، اما طراحان سوال از این نوع سوالات در آزمون های خود استفاده می کنند، بنابراین نویسنده سعی کرده است، فقط ۱۰٪ از آزمون هر درس را به طرح این گونه سوالات اختصاص دهد)

• معنی کلمات بر اساس شکل املائی آنها
• تشخیص و کاربرد کلمات در روابط گوناگون واژه ها مانند: مترادف متضاد، متشابه (هم آوا) و هم خانواده (هرچند این گونه واژه ها بیشتر در حوزه ی انشا و نگارش مطرح می شوند اما به خاطر درست نویسی، آنها را در این کتاب مطرح کرده ایم).

- قراردادن تشدید در جای مناسب
- استفاده از واژه های داخل کمانک برای کامل کردن کلمات
- جمله سازی با کلمات
- آوردن شکل مفرد و جمع کلمات
- قراردادن کلمه ی صحیح املائی در نقطه چین ها
- نوشتن کلمه برای حرف های داده شده
- کامل کردن کلمات با قراردادن یک حرف جا افتاده آنها با توجه به معنی آن.
- نوشتن معادل فارسی کلمات بیگانه

فصل نهم: در بردارنده‌ی آزمون‌های متنوع فعالیت املائی و املائی تقریری است. در این فصل تلاش شده است با طراحی نمونه آزمون‌های متنوع در دو شاخه‌ی املائی تقریری و فعالیت املائی و ارائه‌ی نمونه‌ی املاهای طرح شده به وسیله‌ی دبیران زبان و ادبیات فارسی، گنجینه‌ای فراهم گردد تا دانش‌آموزان به راحتی بتوانند اندوخته‌های خود را محک زده و به تقویت جوانب مختلف املائی تقریری و فعالیت املائی بپردازند. همچنین در این فصل مقاله‌ای با عنوان «غلط املائی»، یک تجربه‌ی املائی، جدول آسیب شناسی درس املا، شیوه‌نامه‌ی جدید تصحیح املائی فارسی و پیشنهادهای املائی ویژه دبیران و دانش‌آموزان مطرح گردیده است.

امیدوارم توانسته باشم به آنچه می‌خواستم رسیده باشم. چشم به راه نظرات و نکته‌سنجی‌های شما بزرگواران هستم، امیدوارم بر بنده منت نهاده و با راهنمایی خود، کاستی احتمالی را گوشزد فرمایید. «منتظر و چشم به راهیم»

رضا قاسمی

شهرکرد - بهار ۱۳۹۰

سپاس نامه

از همه ی کسانی که دست یاری و مهربانی شان بر سر این کتاب بوده است؛ به ویژه خداوند کارساز بنده نوازی که بی لطف او هیچ هیچم، همسر فداکاری که این گونه فراغ و فرصت را وام دار وفاداری و فداکاری های اویم. جناب آقای دکتر محمدرضا سنگری به خاطر نگارش دیباچه عالمانه و راهنمایی های فاضلانه شان، جناب آقای دکتر سیدبهنام علوی مقدم به خاطر نظارت عالمانه شان بر این کتاب. مدیر محترم انتشارات ابتکار دانش جناب آقای مسعود حبیب الهی به خاطر دقت در چاپ و نشر این اثر، سرکار خانم سمیرا احمدی چم یوسفعلی به خاطر پردازش رایانه ای کتاب و از دوستان و همکاران ارجمندی که با راهنمایی های ارزشمند یا ارائه نمونه املا، نویسنده را یاری فرمودند؛ جناب آقایان محمد اسدی، علی یار آسینوند، رسول پاکدل، اسماعیل جمشیدی فارسانی، عبدالرحمان چکش، عبدالرضا خندان دهکردی، فریدون ریسی دهکردی، بابک زمانی پور دهکردی، دکتر اصغر شهبازی، سیدحسین صالحی قهفرخی، محمدرضا عزیزاللهی، یعقوب عطایی، عبدالله قربانی چالشری، دکتر عباس قنبری غدیوی، رحمت الله محمودی، عبدالله مظفری، کورش نکویی قهفرخی و مهرباب هاشمی شهرکی و سرکار خانم ها: فاطمه اسداللهی، فاطمه اطمینان، کبری حبیبیان دهکردی، خدیجه ریسی، اکرم فرورش، معصومه قربانی، پوران گل محمدی و مهوش نوری زاده ی دهکردی و دانش آموزان: روزبه آقایی، توحید خدابنده، مصطفی رضایی، محمد شاه بندری، محمد مهدی علیرضایی صمیمانه سپاس گزاری می گردد.